

Helsingin sosiaaliviraston johtava lakimies Tapio Rätty käsittelee palstalla sosiaalihuollon ajankohtaisia lakikysymyksiä.

Lakisivut tarjoavat juridista hyötytietoa sosiaalialan ammattilaisille.

Juristin nurkkaus -palstan lisäksi sivuilla julkaistaan muita sosiaalialan juristien kirjoituksia, lakiuutisia ja lakitiedon verkkopalvelujen esittelyjä.

Vireillä eduskunnassa -palstalle kootaan hallituksen lakiesityksiä.

Kerro meille, mitä aiheita toivot sivuilla käsiteltävän: palaute@sosiaaliturva.fi

Juristien kirjoituksia Sosiaaliturvan netissä

Sosiaaliturvassa julkaistuja juristien artikkeleita on koottu artikkelipankkiin Sosiaaliturvan nettiin. Osista löytyy myös Juristin nurkkaus -palstalla aiemmin julkaistuja kirjoituksia.

www.sosiaaliturva.fi

Asiakaslain ja potilaslain suhde herättää kysymyksiä erityisesti vanhustenhuollossa, mutta myös päihdehuollossa, kehitysvammahuollossa, lastensuojelutyössä sekä perheneuvoloissa. Niissä sosiaalipalveluja toteuttavat sekä sosiaalihuollon työntekijät että terveydenhuollon ammattihenkilöt.

Miten sosiaalihuollon asiakaskertomuksissa pitäisi käsitellä terveydenhuollon ammattihenkilöiden laatimia selvityksiä?

Sosiaalihuollon asiakaskertomuksiin sisältyy usein myös terveydenhuollon ammattihenkilöiden laatimia selvityksiä ja muita merkintöjä. Ongelmallista asiassa on muun muassa se, miten sosiaalihuollon asiakirjat ja toisaalta potilasasiakirjat laaditaan sekä minkä lain mukaan tietoja asiakirjoista luovutetaan.

Omat hankaluutensa tuo se, miten tietojen saantia koskevat asiat on järjestetty, kun samalla on otettava huomioon asiakaslaki, potilaslaki, julkisuuslaki sekä henkilötietolaki. Ongelmallista on myös näiden asiakirjojen säilytystä koskevien normien soveltaminen sekä tästä johtuen myös asiakirjojen arkistointi. Huomioon on otettava arkistolaki, arkistosääntö sekä STM:n potilasasiakirjoja koskevat ohjeet.

Sosiaalipalvelun luonnetta ei kuitenkaan muuta se, antaako palvelua sosiaalihuollon ammattihenkilöt, esimerkiksi sosiaalityöntekijät vai terveydenhuollon ammattihenkilöt, kuten lääkärit tai psykologit.

Asiakirjan määrittely

Sosiaalihuollon asiakaslain 3 §:n mukaan asiakkaalla tarkoitetaan sosiaalihuoltoa hakevaa tai sitä käyttävää henkilöä. Sosiaalihuollolla taas tarkoitetaan sosiaalihuoltolain 17 §:ssä mainittuja sosiaalipalveluja. Lain 3 §:n sisältää myös asiakirjamäärittelyn sosiaalihuollossa. Sen mukaan asiakirjalla tarkoitetaan viranomaisen ja yksityisen järjestämään sosiaalihuoltoon liittyvää, julkisuuslain 5 §:n 1 ja 2 momentissa mainittua asiakirjaa, joka sisältää asiakasta tai muuta yksityistä henkilöä koskevia tietoja.

Asiakirja määritellään asiakaslain 3 §:n 3 momentissa samalla tavalla kuin julkisuuslain 5 §:n 1 ja 2 momentissa. Asiakirjan tekninen määrittely ja käsite on sosiaalihuollossa siten yhtäläinen julkisuuslaissa määritellyn asiakirjakäsitteen kanssa.

Julkisuuslain 5 §:n 1 momentissa määritellään asiakirja ja sen 2 momentissa viranomaisen asiakirja. Asiakirja voi olla kirjallinen ja kuvallinen esitys. Perinteisiä kirjallisia ja kuvallisia esityksiä ovat muun muassa erilaiset päätökset, esityslistat,

selvitykset, suunnitelmat, lausunnot, hakemukset, ilmoitukset, kartat, taulukot, kuvat, piirroksat, testimateriaalit ja vastaavat. Paperialustalle ja muulla tavoin taltioidut tiedot, esimerkiksi tekniset tallenteet, voivat muodostaa asiakirjan tai asiakirjaksi katsottavan viestin.

Tekniset tallenteet

Tavallisimpia teknisiä tallenteita ovat sähköiset asiakirjat ja varsinkin lastensuojelussa ja perheneuvolatyössä erilaiset videoinnit ja ääninauhoitteet. Myös ne sisältyvät lähtökohtaisesti asiakirjamäärittelyyn. Tämä merkitsee sitä, että ne on arkistoitava ja asianosaisilla tai asiakkailla on oikeus saada myös näistä tallenteista tarvittaessa esimerkiksi kopiot.

Video tai muu tekninen tallenne ei poikkeuksellisesti sisälly asiakirjamäärittelyyn, jos sitä on käytetty vain teknisenä apuvälineenä. Asiakirjan käyttötarkoitus ratkaisee onko sitä pidettävä lain soveltamiseen kuuluvana viranomaisen asiakirjana.

Sosiaalityössä on tavallista, että videoinnilla pyritään edesauttamaan jatkotyötä perheen ja lapsen kanssa. Tällöin asiakirjoista ei tehdä mitään tutkimuksellisia päätelmiä. Näissä tilanteissa tallenne on luonteeltaan kertakäyttöinen; se katsotaan esimerkiksi yhdessä perheen kanssa ja hävitetään sen jälkeen.

Jos taas teknistä tallennetta, videota tai muuta tallennetta, käytetään tutkimustarkoituksissa tai tiettyä päämäärää, lopputulosta palvelevissa tarkoituksissa ja sen perusteella tehdään lapsesta tai perheestä arvioita, päätöksiä tai sillä on merkitystä tai on voinut olla merkitystä näihin päätelmiin tai päätöksiin, tallenne on säilytettävä. Tällöin on nimenomaan kysymys julkisuuslain 5 §:n tarkoittamista viranomaisen asiakirjoista.

Muistiinpanot

Viranomaisen asiakirjana pidetään myös viranhaltijan tai työntekijän tekemiä muistiinpanoja, jos ne liittyvät asiakkaan asian käsittelyyn tai palvelun järjestämiseen. Tällaiset muistiinpanot on arkistoitava ja säilytettävä samalla lailla kuin

muut viranomaisen asiakirjat ja niistä on luovuttava tietoja samalla tavalla kuin perinteisistä asiakirjoista.

Asiakkaalla on myös oikeus saada tieto näistä muistiinpanoista tietyin rajoituksin. Jos asiakasasiassa tehtyjä asiakaskäyntejä tai neuvotteluja koskevia muistiinpanoja tai muita merkintöjä ei ole tarkoitettukaan hävitettäväksi sen jälkeen kun niiden pohjalta on laadittu varsinainen asiakaskertomus tai neuvottelumuistio, saattavat muistiinpanot vaikuttaa asian käsittelyyn. Tällöin ne ovat luonteeltaan sellaisia asiakirjoja, joihin asiakkaalla on tietojensaantioikeus.

Tällaiset asiakaskertomuksiin sisältyvät muistiinpanot tai muut merkinnät ovat sosiaalihuollossa hyvin tavallisia. Näiden pohjalta tehdään yksilöä koskevia ratkaisuja ja ne otetaan huomioon muutoin yksilöä koskevan asian käsittelyssä. Tällöin muistiinpanomerkinnot ovat osa asiakkaana olevasta henkilöstä laadittua asiakirja-aineistoa.

Potilasasiakirjat

Terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain 2 §:ssä on määritelty terveydenhuollon ammattihenkilöt. Lain 16 §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön velvollisuudesta laatia ja säilyttää potilasasiakirjat sekä pitää salassa niihin sisältyvät tiedot on voimassa, mitä potilaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa on säädetty.

Säännös merkitsee sitä, että terveydenhuollon ammattihenkilön on laadittava potilasasiakirjat siten, kuin potilaslaissa on säädetty riippumatta siitä, missä toimintayksikössä tai missä viranomaisessa hän toimii. Terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain 16 § on siten luonteeltaan erityissäännös.

Potilasasiakirjojen laatimisesta on säädetty potilaslain 4 luvussa. Lain 13 §:ssä on säädetty potilasasiakirjojen salassapidosta sekä tiedon luovutuksesta niistä. Säännöksen 3 momentin 1 kohdan mukaan potilasasiakirjoihin sisältyviä tietoja voidaan antaa, jos tiedon antamisesta tai oikeudesta tiedon saamiseen on laissa erikseen nimenomaisesti säädetty. Mainittu momentti sisältää myös muita tilanteita, joissa tiedon luovuttaminen on sallittua.

Asiakirjojen laadinta

Sosiaalihuollossakin potilasasiakirjat on laadittava siten kuin sosiaali- ja terveysministeriö on määrännyt potilasasiakirjojen laadinnasta. Tämä merkitsee muun muassa sitä, että asiakirjojen laadinnassa, säilytyksessä ja arkistoinnissa on otettava huomioon potilaslain säännökset. Tällöin asiakirjojen säilytystä ja arkistointia koskevat

määräykset ovat sosiaalitoimessa erilaisia riippuen siitä, onko asiakirjan laatinut terveydenhuollon vai sosiaalihuollon ammattihenkilö.

Asiakirjojen määrittelystä johtuu taas se, että sosiaalihuollossa laaditut asiakirjat – riippumatta siitä, kuka ne on laatinut – muodostavat kokonaisuuden ja niihin sovelletaan asiakaslain 3 §:n 1 momentin 3 kohtaa, jolloin niitä on kokonaisuudessaan pidettävä sosiaalihuollon asiakaslain tarkoittamina asiakirjoina. Asiaan ei vaikuta se, millä tavoin asiakirjat laaditaan.

Asiakkaana olevan henkilön tai perheen potilasasiakirjat ja perinteiset sosiaalihuollon asiakirjat muodostavat siis kokonaisuuden siten, että niistä muodostuu asiakaslain 3 §:n 1 momentin 3 kohdan tarkoittama sosiaalihuollon asiakasta koskeva asiakaskertomus.

Tiedon luovutus asiakaslain perusteella

Kun kysymys on tiedon luovuttamisesta tai saamisesta terveystietoja sisältävistä sosiaalihuollon asiakirjoista, tiedon luovutukseen ja salassapitoon sovelletaan terveydenhuollon ammattihenkilöistä annettua lakia sekä potilaslakia. Täydentävänä säännöksenä sovelletaan lisäksi sosiaalihuollon asiakaslain tietojen luovuttamista ja saantia koskevia säännöksiä potilaslain 13 §:n 3 momentin 1 kohdan mukaisesti.

Sosiaalihuollon henkilöstön osalta sovelletaan yksinomaan sosiaalihuollon asiakaslakia.

Tiedon luovutus terveystietoja sisältävistä asiakirjoista tapahtuu joko potilaslain ja asiakaslain mukaisesti tai yksinomaan asiakaslain perusteella riippuen siitä, onko kyse terveydenhuollon ammattihenkilön laatimista potilasasiakirjoista vai sosiaalihuollon ammattihenkilön laatimista asiakirjoista.

Molempiin asiakirjatyyppiin sovelletaan asiakaslain 17 ja 18 §:n tiedon luovutusta koskevia säännöksiä sekä julkisuuslain 26 §:n 3 momenttia, joka koskee salassa pidettävän tiedon antamista.

Koska asiassa tulee sovellettavaksi terveydenhuollon ammattihenkilöiden laatimien potilasasiakirjojen osalta täydentävänä myös sosiaalihuollon asiakaslaki, ei asiakirjojen liikkuminen sosiaalitoimessa esimerkiksi lastensuojelulaitoksesta perheneuvolaan terveydenhuollon ammattihenkilöltä sosiaalihuollon ammattihenkilölle aiheuta ongelmia. ●

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992

Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä 559/1994

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999

Henkilötietolaki 523/1999

Arkistolaki 831/1994

Ajantasainen lainsäädäntö verkossa: www.finlex.fi

Sosiaalityöntekijälle huomautus tasapuolisen menettelyn laiminlyömisestä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan selvityksen laatimisessa.

● Äiti kanteli oikeusasiamiehelle sosiaalityöntekijöistä A ja B. Nämä olivat tehneet Vaasan hovioikeuden pyynnöstä selvityksen kantelijan lapsen oikeudesta tavata isäänsä. Äidin mukaan selvityksessä otettiin voimakkaasti kantaa muun muassa siihen, miten hän koki puolisoiden välisen avioeron ja ymmärsi tehtävänsä lapsen huoltajana.

Sosiaalityöntekijät eivät olleet kuitenkaan tavanneet äitiä, vaan heidän tehtävänä oli tehdä lapsen isää ja tämän perhettä koskeva selvitys. Äitiä koskevan selvityksen teki hänen kotipaikkakuntansa sosiaalilautakunta.

Vaasan hovioikeus oli ratkaissut asian vuonna 2002 ja se tuli lainvoimaiseksi korkeimman oikeuden annettua 19.12.2003 asiassa ratkaisunsa.

Ratkaisussaan oikeusasiamies korostaa sosiaalihuollon asiakkaan oikeutta hyvään hallintoon ja tasapuoliseen kohteluun ja käsiteltävänä olevan asian objektiivinen arviointi. Puolueettomuusvaatimuksen mukaan viranomaisen toiminnan tulee olla puolueetonta ja objektiivisesti perusteltavissa.

Tehdessään selvitystyötä ja laatiessaan selvitysasiakirjaa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa asiassa tuomioistuimelle sosiaalihuollon viranomaisen on pitäydettävä puolueettomana ja kohdeltava asianosaisia tasapuolisesti, kuten muussakin sosiaalihuollossa, oikeusasiamies toteaa ratkaisussaan.

Lapselle parhaan ratkaisun löytyminen ja hänen asiansa edistäminen edellyttää oikeusasiamiehen mukaan kuitenkin aina vanhemman subjektiivisen näkemyksen erottamista objektiivisista tosiasioista. Tämä edellytys ei oikeusasiamiehen mukaan käytettävissä olleiden selvitysten perusteella tässä tapauksessa toteutunut.

Eduskunnan oikeusasiamies antoi sosiaalityöntekijä A:lle huomautuksen lainvastaisesta menettelystä. Oikeusasiamiehen mukaan myös sosiaalityöntekijä B menetteli lainvastaisesti, mutta hän ei saanut huomautusta muun muassa kokemattomuutensa vuoksi. Oikeusasiamies tyytyi lähettämään käsityksensä B:n lainvastaisesta menettelystä tämän tietoon.

Oikeusasiamies **Paunio** ratkaisu dnro 234/4/04 kokonaisuudessaan oikeusasiamiehen verkkosivuilla: www.oikeusasiamies.fi > Oikeusasiamiehen ratkaisu